

KAKO SU KOMUNISTI KORISTILI UČITELJSTVO ZA PROVOĐENJE SVOJE POLITIKE (1945-1951)

Mina KUJOVIĆ

UDK 371.213(497.6)"1945/1951"(091)

SAŽETAK: U periodu nakon Drugog svjetskog rata, u burnom vremenu bosanskohercegovačke historije u kojem su se dogodile velike društvene promjene, prosvjetni radnici a naročito učitelji i učiteljice su odigrali, ne samo kulturno-prosvjetnu, nego i izuzetno važnu društveno političku ulogu u obrazovanju i stvaranju odanih socijalističkih podanika vladajuće Komunističke partije Jugoslavije. Učitelji su bili čvrst oslonac socijalističke vlasti, jer su unosili novi duh u nastavi i odgoju mladih naraštaja te uticali na stanovnike lokalne zajednice da se društveno aktiviraju.

U prilogu su, na temelju izvorne do sada slabo korištene, arhivske građe opisane sljedeće teme: kakav je bio društveno politički značaj osnovnih školstva i učiteljstva za izgradnju novog socijalističkog građanina; kakav je bio društveni i ekonomski položaj učiteljskog kadra u procjepu između velikih političkih zahtijeva, teških radnih uvjeta i skromnog nagrađivanja te na koji su način predstavnici novog državnog prosvjetnog aparata "trenirali" učitelje i učiteljice za ostvarivanje nove prosvjetne politike. Opisana su dva načina, jedan koji je javno proklamiran i obznanjen u zvaničnim dokumentima Ministarstva prosvjete NR BiH i drugi skriveni način koji nije javno obznanjen, ali se iz dostupnih arhivskih dokumenata mogu "naslutiti" njegovi ciljevi.

Ključne riječi: osnovna škola, Ministarstvo prosvjete NR BiH, učitelji, raspoređivanje učitelja, pedagoški seminari

Uvod

Kraj Drugog svjetskog rata, početkom aprila 1945. godine, za narode koji su živjeli u bivšoj Kraljevini Jugoslaviji donio je kraj ratnih stradanja, ali i niz značajnih promjena i važnih historijskih događanja. Jedan od najvažnijih bio je formiranje Socijalističke Republike Jugoslavije. Formiranje nove socijalističke države donijelo je krupne promjene u društveno-političkom i privrednom karakteru južnoslavenskog prostora. Vladajuća politička elita okupljena oko Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) veoma je brzo postala nosilac izvanredne društvene moći. Politička

elita u KPJ je organizirala i provodila izgradnju socijalističkih društvenih odnosa u kojima su primarne uloge države i Partije bile izuzetno naglašene. Između partije i države, u skladu sa ideološkom vizijom Komunističke partije, uspostavljen je državni etatizam u kojem su državni organi postali inicijatori svih privrednih zahvata i nosioci svih društveno-političkih promjena. Već u prvim poratnim godinama u mladoj socijalističkoj zemlji uspostavljen je takav sistem da je država, na čelu sa KPJ, metodom direktiva vršila privredna i društvena planiranja i putem zakona koje je sama donosila iste provodila u djelo.

Nakon četverogodišnjih ratnih dešavanja nova vlast suočila se sa brojnim problemima. Trebalo je obnoviti porušenu zemlju i revitalizirati njenu skoro zamrlu privredu. Federativna država je bila centralistički uređena pa su sve inicijative polazile od Savezne vlade u Beogradu a republike, kao federalne jedinice bile su izvršiocci zakona i propisanih odluka najviših organa vlasti, ali i onih koje su bile samo usmeno saopćene. KPJ je uspjela da za ostvarenje svojih planova mobilizira veliki dio stanovništva, ostvareni su značajni rezultati, ali su pravljeni i brojni promašaji kako u industriji i

poljoprivredi tako i u cjelokupnim društveno-političkim odnosima.

Bosna i Hercegovina je od kraja Prvog svjetskog rata, decembra 1918. do početka Drugog svjetskog rata u aprilu 1941. godine bila u sastavu Kraljevine SHS/Jugoslavije dok je tokom rata (1941-1945) bila u sastavu tzv. Nezavisne države Hrvatske (NDH). Međutim, na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 1943. godine bilo je predviđeno da se nakon oslobođenja formira Demokratska federativna Jugoslavija u kojoj bi Bosna i Hercegovina dobila status federalne republike što se i ostvarilo nakon oslobođenja. Bosna i Hercegovina je u proljeće 1945. godine postala Narodna republika, jedna od šest ravnopravnih federativnih jedinica u sastavu Demokratske federativne republike Jugoslavije. Tako su se sve gore, u najkraćim crtama navedene društveno-ekonomske promjene dešavale i u Bosni i Hercegovini s tom razlikom što je ona bila jedna od najzaostalijih i federalnih jedinica, kako ekonomski tako i u kulturno-prosvjetnim prilikama.

U ovom prilogu osvrnut ćemo se samo na prosvjetne prilike u osnovnom školstvu i posebno na politički, društveni i materijalni položaj učitelja/učiteljica u prvim poratnim godinama te na to kako su državni prosvjetni organi koristili učiteljstvo za vaspitanje mladih naraštaja u skladu sa socijalističkim idejama KPJ. Prilog je napisan na temelju originalnih dokumenata pohranjenih u arhivskom fondu nastalom tokom rada Ministarstva prosvjete Narodne republike Bosne i Hercegovine od aprila 1945. do aprila 1951. godine.

Prosvjetne i školske prilike u Bosni i Hercegovini

U periodu koji je prethodio socijalističkom u Bosni i Hercegovini osnovno školstvo je bilo zanemareno pa samim tim i slabo razvijeno sa neravnomjerno raspoređenom i nedovoljnom mrežom škola. O nepismenosti se moglo govoriti kao o masovnoj pojavi s obzirom na činjenicu da se u rat "ušlo" sa 75 % odraslog stanovništva koje nije znalo ni čitati ni pisati. Zato je narodnooslobodilački pokret borbu protiv kulturne i prosvjetne zaostalosti smatrao sastavnim dijelom borbe protiv fašizma. Još u toku NOB-a narodnooslobodilačkim odborima je od strane članova Komunističke partije dat zadatak da aktivno rade na otvaranju novih škola i opismenjavanju stanovništva na oslobođenim teritorijima. Ova je aktivnost nastavljena i po završetku rata u periodu socijalističke obnove i izgradnje.

Nakon završenog Drugog svjetskog rata počinje najdramatičniji razvoj školstva u NR Bosni i Hercegovini.

Cjelokupno školsko naslijeđe bilo je siromašno te je daleko zaostajalo za jugoslavenskim prostorima. Od četiri osobe, tri su bile nepismene. Bilo je neophodno uspostaviti nove škole, obnoviti postojeće te istovremeno školovati učiteljski kadar s obzirom da je bilo nedovoljno brojno stanje učitelja/učiteljica u NR Bosni i Hercegovini predstavljalo veliki problem. Stoga se prvih godina poslije rata najveća pažnja u školstvu posvećivala opismenjivanju, otvaranju osnovnih i obnavljanju srednjih škola.

Likvidacija nepismenosti proglašena je osnovnim prosvjetnim

zadatkom, a odgajanje mladih naraštaja u duhu nove prosvjetne politike osnovni politički cilj.

Ministarstvo prosvjete NR BiH (1945-1951), osnivanje i zadaci

Na Trećem zasjedanju ZAVNO-BiH-a održanom u Sarajevu od 26. do 28. aprila 1945. godine donesena je odluka o pretvaranju ZAVNOBiH-a u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine. Skupština je donijela Zakon o Narodnoj vladi Bosne i Hercegovine, a prva Vlada je imenovana 28. aprila i istog dana pred skupštinom položila zakletvu. Među prvim, od formiranih devet ministarstava, bilo je Ministarstvo prosvjete NR BiH, Ministarstvo je formirano sa zadatkom da kao republički organ uprave na cjelokupnoj teritoriji Bosne i Hercegovine rukovodi poslovima školstva, prosvjete, nauke, kulture i umjetnosti. U sektoru školstva Ministarstvo je rukovodilo poslovima predškolskog odgoja i obrazovanja, osnovnim i srednjim školama, narodnim prosvjećivanjem, višim i visokim obrazovanjem i obrazovanjem djece i omladine u domovima¹. Za prvog ministra imenovan je prof. Babić Anto koji je tokom rata vodio Odjeljenje za prosvjetu na oslobođenom teritoriju Bosne i Hercegovine. Ministra Babića je slijedeće, 1946. godine zamijenio Cvijetin Mijatović. Odsjekom za osnovno školstvo rukovodio je zamjenik ministra prof. Salko Nazečić. Odjeljenje je odmah, nakon formiranja razvilo veoma aktivnu saradnju sa okružnim prosvjetnim referentima pri odsjecima za školstvo i veoma brzo postavio okružne školske inspektore.² Inspektori su bili zaduženi da redovno obilaze škole na svom području i da za svaku pojedinu osnovnu školu u Ministarstvo dostavljaju izvještaje.³

¹ Ministarstvo prosvjete je djelovalo do 14. aprila 1951. godine i u tom periodu nastala je obimna dokumentacija koja je predana Arhivu Bosne i Hercegovine gdje je arhivistički sredena i obrađena, ali je do sada malo korištena za naučna istraživanja.

² Prema prvoj administrativno-teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine iz augusta 1945. godine, u novoj državnoj

zajednici teritorij Republike je bio podijeljen na 7 okruga (Sarajevski, Hercegovski, Travnički, Banjalučki, Bihački, Dobojski i Tuzlanski) sa 77 srezova i 1.280 područja mjesnih narodnih odbora. (*Zakon o teritorijalnoj podjeli Federalne Bosne i Hercegovine*).

³ Izvještaji školskih inspektora su arhivirani abecedno prema nazivu sreza i skoro da nema niti jedne osnovne škole

iz ovog perioda za koju nisu napisani dva ili tri detaljna izvještaja. Izvještaji su pisani prema zadanim temama: u kakvom je stanju školska zgrada, kad je škola počela raditi, broj učenika i učenica, broj odjeljenja, učitelja, nastavna učila, udžbenici i na kraju zahtjeva inspektora o društveno-političkom radu i općem radnom zalaganju učitelja/ice.

Pred prosvjetnim organima u Ministarstvu prosvjete kao i sreskim prosvjetnim referentima stajali su krupni zadaci, od obnavljanja starih do otvaranja novih škola i rješavanja svih drugih problema u vezi sa organiziranjem nastave, kojih je bilo u izobilju, jer prosvjetne prilike u Bosni i Hercegovini nisu bile dobre ni u predratnom periodu, a u poratnom su bile izuzetno loše. Rat je ostavio velike posljedice na bosanskohercegovačko školstvo. U toku ratnih dešavanja, prema analizi Ministarstva građevina NR BiH, više ili manje je oštećeno 877 školskih zgrada.⁴ Osim toga, brojne školske zgrade, naročito one po gradovima, su tokom rata i u prvoj poratnoj godini korištene kao prihvatilišta izbjeglih i raseljenih stanovnika ili kao vojne kasarne pa je broj osnovnih škola u školskoj 1945. godini bio manji u odnosu na školsku 1939/40. U istom periodu bio je manji i broj učenika kao i nastavnog kadra. Brojni prosvjetni radnici su poginuli ili ranjeni tokom NOB, dok su se neki okrenuli drugim zanimanjima. Pored navedenih nepovoljnih uvjeta, nadležni državni prosvjetni organi su pristupili organizaciji nastave, ali je zbog brojnih problema, prva školska godina trajala samo od juna do oktobra 1945. Već sljedeće školske godine stanje je bilo znatno povoljnije i po broju učenika, po broju obnovljenih i novotvorenih škola, a povećao se i broj nastavnog kadra.⁵ Od 1947. godine počele su se otvarati sedmogodišnje osnovne škole koje su postepeno zamjenjivale obavezne četverorazredne, a dvije godine kasnije ove su škole prerasle u osmoljetke.

Neposredno nakon Drugog svjetskog rata, prema *Informativnom priručniku* u Bosni i Hercegovini je bilo oko 73% nepismenih stanovnika iznad 10 godina, dok je jugoslavenski prosjek bio 44,6%.⁶ Zbog toga su već tokom juna i jula 1945. godine, pod neposrednim koordiniranjem Ministarstva

prosvjete, organizirani brojni mjesni odbori koji su uz pomoć prosvjednih referenata rukovodili tečajevima za opismenjivanje stanovništva. Djelovali su analfabetski, produžni i tečajevi osnovnog znanja. Njihov broj, kao i broj polaznika ovih tečajeva, stalno je rastao do 1948/49. godine, tako da ih je ukupno održano 11.205.⁷ i pored ovako brojnih tečajeva za opismenjivanje odraslih stanovnika, broj nepismenih u Bosni i Hercegovini je i dalje bio veoma visok.

Značaj osnovnog školstva u odgoju mladih naraštaja i uloga učiteljstva

Poznata je činjenica da škola nije samo mjesto gdje se stiče znanja nego je i izrazito odgojna ustanova. Zato su predstavnici nove prosvjetne politike u skladu sa smjernicama Partije svu svoju pažnju usmjerili na ovaj aspekt škole pa, samim tim, i na odgoj i školovanje budućih učitelja koji su trebali u praksi provoditi zacrtane političke ciljeve. Zacrtani zadaci u sferi školstva i prosvjete su bili izgrađivanje nove škole u čijim osnovama treba njegovati kult prema FNRJ kao prvorazredni patriotski cilj odgoja, a beskompromisno uklanjati sve ono što bi ovom cilju stajalo na putu. Nastavni programi i udžbenici su trebali da unaprijed polaze sa stanovišta da kod učenika razvijaju patriotizam prema Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini te ljubavi prema predsjedniku Titu i Partiji. U udžbenicima historije i čitankama mnogo pažnje je posvećeno veličanju NOB-e, KP i Tita te uže i šire domovine.

Temelji prosvjetne politike u federalnoj republici Bosni i Hercegovini, kao i u cijeloj FNRJ bili su: opismenjivanje stanovništva odnosno "iskorjenjivanje" nepismenosti, jačanje ukupnih prosvjetnih prilika otvaranjem novih škola i obnavljanjem

starih, obavezno osnovno školovanje za svu doraslu djecu te ubrzano školovanje prosvjetnog kadra. Sve je ovo bilo proklamirano u zvaničnim dokumentima Ministarstva prosvjete NR BiH. Međutim, u zvaničnim dokumentima nisu zapisane idejne smjernice nove prosvjetne politike, nego su one saopćavane prosvjetnim radnicima na raznim seminarima i pedagoškim nedjeljama. Idejne smjernice su podrazumijevale djelovanje prosvjetnih radnika, naročito učitelja i učiteljica na idejno-političkom i nacionalnom odgoju kako djece tako i njihovih roditelja kao i djelovanje u zatiranju vjerskog odgoja učenika koji je među stanovnicima sve tri konfesije bio dosta prisutan, naročito u seoskim sredinama.

Kako su prosvjetni kadrovi i funkcionari KPJ znali kakav je značaj i utjecaj škole u idejno-političkom i nacionalnom odgoju budućih generacija, nastojali su osigurati vlastiti i isključivi utjecaj na sve tokove školstva. To je, za osnovno školstvo značilo da u socijalističkoj zemlji mogu postojati samo narodne (državne) osnovne škole kojima će država propisivati nastavne planove i programe, određivati udžbenike i školsku lektiru i sve to kontrolirati, naravno, u potpunom skladu s ciljevima i potrebama KPJ.⁸

Rigidni i represivni politički sistem koji je već 1945. godine zavela KPJ u prvoj poratnoj deceniji nije omogućavao nikakav otpor novoj školskoj politici, jer u dostupnim arhivskim dokumentima nije zabilježen niti jedan slučaj otvorenog nezadovoljstva, odnosno otvorenog otpora u oblasti provođenja prosvjetne politike. U zvaničnim dokumentima nije zabilježen javni otpor, ni stanovnika ni učitelja/ učiteljica. Međutim, uvidom u brojne molbe u kojima su, naročito seoski učitelji/ učiteljice tražili premještaj u drugu školu i u kojima su navodili razloge za premještaj, saznajemo da

⁴ *Statistički godišnjak NR BiH 1945-1953*, 473

⁵ Prema podacima iz *Statističkog godišnjaka NR BiH 1945-1953* školske 1946/47. godine u Bosni i Hercegovini je bilo

1.036 osnovnih škola sa 206.032 učenika i 1.754 nastavnika.

⁶ *Informativni priručnik o BiH*, knjiga I, broj 1, 19.

⁷ Nav, izvor, str. 20

⁸ Mina Kujović; Jedan izvještaj o mektebima u Sarajevu – Pogled u prošlost-godina 1946. U: *Glasnik rijaseta islamske zajednice LXX/3008.*, 9-10, 956-962

je bilo i neslaganja i tihog otpora, odnosno da novine u prosvjetnoj politici nisu svuda rado prihvaćene. Prosvjetni odnosi u Bosni i Hercegovini u ovom su se periodu odvijali u tihog konfrontaciji – novog i starog.

Uloga i položaj učiteljstva

Škola i nastavni kadar su uvijek, u svim režimima, bili politizirani, naravno, u smjeru koji je odgovarao društvenom sloju koji je na vlasti. Tako je bilo i u ovom poratnom periodu kad je učiteljstvo u Bosni i Hercegovini, kao i u ostalim federalnim republikama, prolazilo kroz brojna i veoma različita iskušenja. Učitelji i učiteljice su, osim osnovnog posla – podučavanja djece, bili zaduženi da djecu podučavaju patriotizmu, odvrću od vjere i “nazadnih” običaja, da odrasle podučavaju pismenosti na analfabetskim tečajevima te da budu društveno aktivni u sredinama u kojima je radila osnovna škola u koju su bili dekretom raspoređeni. Jednom riječju, bili su zaduženi za “izvršavanje zadataka narodne vlasti” kako je navedeno u jednom raspisu Ministarstva prosvjete NR BiH kojeg je potpisao ministar Cvijetin Mijatović iz augusta 1946. godine. U ovom raspisu koji je dostavljen svim okružnim narodnim odborima, između ostalog, se navodi kako su u protekloj godini postignuti vidni rezultati na kulturno-prosvjetnom polju kako na suzbijanju nepismenosti i općeg uzdizanja naroda tako i u radu “naših škola”. U raspisu se dalje ističe da su za ovaj uspjeh najzaslužniji prosvjetni radnici, prije svih učitelji i nastavnici⁹ pa je Ministarstvo odlučilo da svaki okružni narodni odbor odabere po jednog koji se najviše isticao kako bi bili novčano nagrađeni. Navedeno je da su mjere za nagradu prosvjetnog radnika njegovu zalaganje u radu te ostvareni

rezultati s obzirom na prilike u kojima rade i teškoće sa kojima se bore. Navodimo kriterije koji su bili navedeni za nagrađivanje učitelja:¹⁰

- a) koji je najbolje izvršio organizaciju rada u školi;
- b) koji je u potpunosti ostvario novi duh u nastavi u duhu tekovina NOB;
- c) koji je ostvario punu saradnju škole i đачkih roditelja;
- d) koji je u svemu čvrst oslonac narodne vlasti;
- e) koji je opismenio najviše nepismenih i koji je ukazao najviše pomoći analfabetskim tečajevima u rukovođenju njima;
- f) koji je organizirao popularna predavanja za narod;
- g) koji se naročito istaknuo u ostalom kulturno-prosvjetnom radu u narodu /pjevački horovi, diletantske grupe, čitaonice, čitalačke grupe i td;
- h) koji aktivno učestvuje u masovnim organizacijama /funkcija u odboru/;
- i) koji aktivno radi u zadruzi;
- j) koji je opterećen velikim brojem đaka ili odjeljenja.

Šta je socijalistička država, odnosno Komunistička partija Jugoslavije očekivala od osnovnih škola i učiteljstva, najbolje je objasnio ministar prosvjete na otvaranju kursa za prosvjetne instruktore održanog u Sarajevu u ljeto 1946. godine:

“Osnovni zadatak učitelja u našoj školi je vaspitanje, i to ne uopće, nego u određenom smjeru u duhu NOB-a. Hoću da podvučem da nije dovoljno naučiti djecu trideset slova azbuke, račun i ostalo, iako je i to zadatak, nego treba vaspitavati ljude današnjice, ljude budućnosti. Kroz nastavu, kroz pravilne odnose sa djecom treba da živi i struji duh nove nastave, stalna prošlost, težnja i

stremljenja naših naroda (...) Hoćemo slobodne, odvažne, poletne ljude, a ne da budu podanici.”¹¹

Kako vidimo, od učiteljstva se tražilo da ostvaruju novi duh u nastavi te da budu čvrst oslonac narodnoj vlasti. Nažalost, ovako zahtijevani i odgovorni poslovi, u svim sistemima, pa i ovom socijalističkom periodu, bio je jedan od najslabije nagrađivanih. Uz sve navedene radne zadatke i društvene obaveze učitelji i učiteljice su bili opterećeni i brojnim vlastitim problemima, najviše zbog slabog (mizernog) materijalnog nagrađivanja, ali i zbog različitih radnih uvjeta.

Slobodno možemo reći da su postojale dvije kategorije učitelja, oni koji su radili u gradskim osnovnim školama i učitelji u udaljenim seoskim školama, gdje su pored izvođenja nastave, često bili i upravitelji škole i vodili svu školsku administraciju. U pojedinim školama u kojima nije bilo dovoljno đaka ili dovoljno učionica, a puno đaka, morali su izvoditi nastavu u kombinovanim odjeljenjima. Osim toga, skoro sve su škole, a seoske daleko više bile opterećene nedostacima školskih učila i pribora, a bilo je i problema sa nedostatkom udžbenika. Često su u udaljenim selima učitelji bili jedini pismeni, osim ponekog svećenika, pa su ponekad morali biti veterinari, ljekari, agronomi i sl.¹² U gradovima i većim naseljima koja su im gravitirala stanje je bilo sasvim drugačije.

Nedostatak učiteljskog kadra, naročito onog školovanog, predstavljao je prvih poratnih godina, kao što je već naglašeno, osnovne smetnje u provođenju zacrtane prosvjetne politike. Nakon što su otvorene nove i obnovljene oštećene školske zgrade nedostajalo je učiteljskog kadra pa su prosvjetni organi, pored redovnog školovanja učitelja na učiteljskim školama, organizirali učiteljske tečajeve

⁹ U fondu Ministarstva prosvjete Narodne Republike BiH termini učiteljstvo, učitelj i nastavnik u dokumentima se odnose i na učiteljice i nastavnice.

¹⁰ ABH, Ministarstvo prosvjete – Personalno otsjek, 652/46

¹¹ *Prosvjetni radnik*, br. 7/46 str. 6.

¹² O radnim uvjetima učitelja i učiteljica, kako u seoskim tako i gradskim osnovnim školama, najviše podataka sadrže izvještaji školskih inspektora. O tome više vidjeti: Mina Kujović;

Prilog historiji razvoja osnovnog školstva Gračanice u periodu od 1945. do 1947. godine, U: *Gračanički glasnik*, XIV/27, 2009.

i tražili pomoć iz drugih federalnih republika. Učitelji/učiteljice sa završenim učiteljskim tečajem su imali dodatne probleme u svom nastavnom radu jer im je nedostajalo nastavne prakse, ali i pedagoškog znanja. Tečajevi su trajali od 3 do 6 mjeseci što je bilo sasvim nedovoljno za obavljanje učiteljskog poziva pa su predstavnici nove vlasti, prosvjetni referenti za učiteljski kadar, kako za onaj koji je bio školovan u prethodnom periodu tako i za onaj školovan u učiteljskoj školi i na učiteljskim tečajevima organizirali učiteljske konferencije, pedagoške seminare i prosvjetno-pedagoške nedjelje. Organiziranje pedagoških nedjelja je započelo još u periodu NOB, a nastavljeno je odmah nakon oslobođenja, jer je trebalo iskustva tada stečena što bolje iskoristiti, kako je navedeno u jednom izvještaju. Organizatori ovih skupova su bili prosvjetni referenti pri okružnim narodnim odborima, a praksa je bila da su nakon održanog prigodnog (tematskog) predavanja prisutni postavljali razna pitanja iz svoje radne prakse na koja su odgovarali predavači i okružni školski inspektori. Prisustvovanje ovim prosvjetno-pedagoškim nedjeljama kao i prosvjetnim seminarima bilo je obavezno, jer je na njima trebalo učiteljstvo poučiti kako će mladim naraštajima razvijati ljubav prema novim društvenim vrijednostima. To su prije svega bile poznate proklamacije o bratstvu i jedinstvu, kao i da vjeru trebaju "protjerati" iz škola a, ako je ikako moguće, i iz sredine u kojoj su radili. Zbog primjenjivanja "instrukcija" u vezi sa odvrćanjem djece od vjere i odlaska u vjerske objekte učitelji/učiteljice su često dolazili u sukob sa mještanima, a naročito u nemilost vjerskih službenika i tihi bojkot lokalne zajednice. U arhivskim dokumentima su zabilježeni i slučajevi da su sreski narodni odbori od Personalnog odjeljenja Ministarstva prosvjete tražili premještaj za one učitelje koji su javno prakticirali vjeru. Tako je SNO u Odžaku 20. septembra 1947. godine tražio premještaj za učitelja Softić Mustafu. U zahtjevu je, između ostalog navedeno, da je svoju

djecu slao da pohađaju mekteb prije polaska, odnosno upisa u osnovnu školu, "a vjerovatno da isti utiče i na roditelje djece u istom pogledu." U zahtjevu se još navodi da se učitelj Softić sastaje sa "najzaostalijim slojem ljudi u ovom mjestu" a da je u svakom kulturno-prosvjetnom radu kao i u radu Fronta "sasvim povučen".¹³

Na prosvjetnim konferencijama koje su najčešće održavane u Sarajevu prisustvovali su i učitelji/učiteljice koje je matična škola odabirala, a na konferencijama su bili i profesori Anto Babić, Salko Nazečić te ministar Cvijetin Mijatović, koji je na kraju imao završnu riječ. Uvidom u zapisnike u kojima su uredno evidentirane sve diskusije saznajemo da su najveći problemi s kojima su se susretali prosvjetni referenti bili školovanje nastavnog kadra te popravke školskih zgrada i podizanje novih, i odupiranje stanovništva opšte-društvenom radu, jer je bilo veoma teško motivirati narodne mase. Na konferenciji održanoj 1945. godine jedan je prosvjetni referent, zadužen za obnovu u ratu oštećenih zgrada seoskih osnovnih škola, izjavio: "*Mi volimo posmatrati stvari iz partizanskog života. Došlo je novčano poslovanje, sve što god treba sve se plaća. Seljak daje kreč, radnu snagu, ali ne može dati balvan, dasku, ciglu, jer ona mora da se plati, a seljak nema novaca. Danas tražiti od seljaka da on izvrši sve poslove nije opravdano. Za popravak zgrada mora se tražiti i sa ostalih strana, a ne samo od narodnih snaga.*"¹⁴

Pitanje nagrađivanja učitelja, naročito onih u seoskim i patuljastim školama nije bilo dobro riješeno. Tu je trebalo osigurati stan za nužni namještaj, ogrjev pa su mjesne zajednice dobrim dijelom učestvovala u tim troškovima.

Nadzor nad školama

Nadzor nad radom osnovnih škola imalo je Odjeljenje za osnovne

škole u okviru Ministarstva prosvjete NRBiH u saradnji sa prosvjetnim referentima određenog okruga, sreza, odnosno naselja i razgranatom mrežom školskih inspektora. Kontrola se odnosila ne samo na stručni karakter (nastavni program, udžbenici) nego i na organizaciono-administrativna pitanja kao i na pitanja političko-odgojnih kretanja u školama i lokalnoj zajednici u kojoj je škola djelovala. Nesigurnost i nevjerica u to koliko će se učiteljski kadar iskreno založiti i oduševljeno djelovati na učenike u razvijanju patriotizma u duhu nove socijalističke države i KPJ bila je stalno prisutna. Zbog toga je rad učitelja redovno praćen putem izvještaja školskih inspektora. Ovo i zbog toga što su učitelji, naročito oni koji su radili u seoskim sredinama bili ne samo odgajatelji učenika nego i najistaknutiji sloj intelektualnih radnika, narodu najbliži i najneposredniji u kontaktu s njima. Strah od tog kadra kakav će biti njihov utjecaj na narod bila je stalna briga tadašnjih prosvjetnih organa.

Školski inspektori su imali posebne zadatke da prate, osim izvođenja nastave i stanje škola, kako se učitelji/učiteljice odnose prema novim vrijednostima u nastavi i odgoju učenika. Već je navedeno da je Ministarstvo za svaki okrug imenovao okružnog školskog inspektora koji je kontrolirao rad sreskih školskih inspektora. Školski inspektori su bili obavezni da redovno, periodično obilaze sve škole na svom području te da Ministarstvu prosvjete dostavljaju izvještaje prema zadanim rubrikama. Među njima je bila i rubrika: Zapažanja o idejno-političkom stavu učitelja i njegovom društveno-političkom angažiranju u sredini u kojoj je bila škola (selu, odnosno gradu). Društveno-politički rad je podrazumijevao angažiranje u kulturno-prosvjetnim društvima, radnim akcijama (Radne akcije na kojima su se gradile fabrike,

¹³ ABH, Ministarstvo prosvjete – Personalno otdjeljenje, 534/47

¹⁴ ABH, Ministarstvo prosvjete – Tematski spisi, 1098/54

pruge, putevi itd.), analfabetskim tečajevima, Crvenom krstu i sl.¹⁵

Na učiteljskim konferencijama učitelji su dobivali upute za idejno-politički rad i djelovanje među djecom, dok su političke karakteristike o njihovom ponašanju i radu pisali nadležni organi iz školskih odbora a najčešće školski inspektori. U svakom izvještaju školskih inspektora vidljiv je utjecaj i "prisutnost" Komunističke partije u školstvu, jer su školski inspektori imali zadatak da osim podataka o školi, učilima i učenicima navedu kako se učitelj/učiteljica odnosi prema opšte-društvenom radu, crkvi, odnosno džamiji, da li je aktivan/a u kulturno-prosvjetnim društvima, jer su prosvjetni radnici, prije svih učitelji/učiteljice, morali provoditi direktive Komunističke partije. Morali su pratiti i nadležne izvijestiti ko upražnjava vjersku praksu, ko ide ili ne ide na radne akcije i druge "dobrovoljne" radove, kako se mladi ponašaju van škole, kako u društvu i slično.

Raspoređivanje i premještanje učitelja i učiteljica

Raspoređivanje nastavnog kadra za cijelu Bosnu i Hercegovinu bilo je u nadležnosti personalnog odsjeka Ministarstva prosvjete NR BiH. Okružni i sreski prosvjetni referenti nisu mogli bez saglasnosti Personalnog odjeljenja Ministarstva nikog od učitelja i nastavnika primiti, otpustiti niti premjestiti iz jedne škole u drugu. Isto tako, učitelji/učiteljice nisu mogli tražiti premještanje od lokalnih prosvjetnih referenata nego samo od Prosvjetnog odjeljenja Ministarstva.

Učitelji/učiteljice nisu mogli birati mjesto svog službovanja nego su po primljenom dekretu morali raditi na školi u kojoj su raspoređeni. Plansko raspoređivanje nastavnih kadrova trajalo je od 1945. do 1948. godine. U praksi je to značilo da su narodni odbori (okružni i gradski) nastavni kadar raspoređivali u skladu sa uputama, najprije Odjeljenja za školstvo pri ZAVNOBiH-u (do aprila 1945.), a onda prema uputama Personalnog odjeljenja Ministarstva prosvjete. Ministar za prosvjetu Cvijetin Mijatović je 30. oktobra 1946. uputio raspis narodnim odborima sa uputama od trinaest tačaka o tome na što prosvjetni referenti moraju paziti prilikom raspoređivanja nastavnog kadra na svom području. U popratnom aktu navedeno je da će okružni narodni odbori, odnosno gradski narodni odbor u Sarajevu dostavljati Ministarstvu prijedloge za premještanje na saglasnost. Pošto prethodno dobiju saglasnost od Ministarstva prosvjete, donosit će odluku o premještanju nastavnika srednjih i osnovnih škola.¹⁶ Pomoćnik Ministarstva prosvjete Salko Nazečić, načelnik za školstvo, potpisao je 21. jula 1947. raspis dostavljen svim narodnim odborima. U njemu je uputstvo sličnog sadržaja kao i prethodno koje su dobili prosvjetni referenti 1946. godine, ali se ovog puta u raspisu nalazi dopuna u vezi sa premještanjem prosvjetnih kadrova.

U ovoj dopuni, narodnim odborima je sugerirano od Personalne službe Ministarstva prosvjete da prilikom raspoređivanja prosvjetnih radnika trebaju voditi računa o potrebama službe, a ne učitelja i učiteljica koji

su veoma često tražili premještanje u drugu sredinu iz "različitih razloga".¹⁷

Najčešće, su u molbama navodili kako ih seoska sredina nije prihvaćala, a i oni su se teško snalazi u seoskim školama gdje su bili previše opterećeni, osim rada sa djecom, administrativnim poslovima i različitim zaduženjima, tzv društveno-političkim radom.. Premještanje su tražili ili sami učitelji/učiteljice, ili predstavnici lokalne vlasti zaduženi za školsku i prosvjetnu politiku u svom mjestu, prosvjetni referenti. Podnosioci zahtijeva za premještanje morali su prvo da se pismeno obrate SNO i obrazlože svoj zahtjev. Molba je zatim proslijeđivana nadležnom ONO, a ovaj je uz vlastito mišljenje ili pojašnjenje upućivao molbu Ministarstvu prosvjete u Sarajevo. U popratnim pojašnjenjima je često navođeno kako motivi koje je podnosilac molbe naveo "nisu razlog za premještanje, jer je u srezu pomanjkanje učitelja i stotine djece prispjele za školu očekuju pojačanje učiteljskog kadra". Ako su predstavnici prosvjetnih odjeljenja pri narodnim odborima tražili za nekog učitelja/učiteljicu premještanje, onda su nerijetko navodili razloge kao što su da učitelj nije ili je "društveno neaktivan", da ne dolazi redovno na nastavu, da ima slabe rezultate u vannastavnim aktivnostima, a najčešće što se nisu javili na raspoređenu dužnost ili zbog samovoljnog napuštanja službe.

U patrijarhalnim seoskim sredinama nije se uvijek rado gledalo na emancipirane i otkrivene mlade žene i djevojke, muslimanke. Učiteljica Rabija Bišćević navela je npr. u molbi za premještanje iz Gornje Tuzle da kao "intelektualka nije mogla naići

¹⁵ Zanimljivo je da izvještaji školskih inspektora o osnovnim školama nisu evidentirani u osnovnim evidencijama Ministarstva prosvjete (djelovodnim protokolima i registrima), nego su samo odlagani u posebnu seriju. Nakon arhivističkog sređivanja i obrade ovi su izvještaji dobili tzv. vještačku numeraciju i svaki je izvještaj naknadno dobio svoj registraturski broj. U izvještajima nema podataka da li neki učitelj, odnosno učiteljica bio član KP, nema

podataka o tome da li je neko od njih bio proganjan zbog slaganja sa IB-om, jer su takve informacije vodene u partijskim organizacijama. I ova se dokumentacija nalazi pohranjena u Arhivu Bosne i Hercegovine.

¹⁶ Arhiv BiH (ABH), Ministarstvo prosvjete, povjerljivi personalni spisi. 246/46; 839/46

¹⁷ Referenti su "vodili računa o službi" dok su molbe učitelja/učiteljica za premještanje samo arhivirane, a rijetko

i rješavane. Zbog toga se u personalnim spisima nalaze brojne molbe učitelja/učiteljica koji su tražili (molili) premještanje iz porodičnih razloga ili su tražili spajanje porodica. Bilo je slučajeva da muž bude raspoređen u jedno mjesto, a supruga učiteljica u drugo ili da ostane sa djecom ako je radila u nekoj drugoj službi. Učitelji su se žalili na nestašice, udaljenost od putnih komunikacija i veoma često na neslaganje sa mještanima.

na razumijevanje sredine u kojoj se nalazila.” Molba joj nije uvažena u potpunosti. Umjesto u Brčko, gdje je tražila premještaj, “po potrebi službe i zbog netrpeljivosti sredine u kojoj se nalazila” raspoređena je u selo Memiće u zvorničkom srezu.¹⁸

U bosanskohercegovačkim selima i gradovima bile su prisutne i međunacionalne netrpeljivosti koje su predstavnici komunističke vlasti nastojale suzbiti i zataškati. Učitelji su često, ako su raspoređeni u sredinu u kojoj su živjeli pripadnici druge nacionalnosti, bili izloženi prijetnjama ili su školska djeca pod pritiskom roditelja, bojkotirali nastavu. Učitelji su tada tražili premještaj iz straha za život zbog prijetnji pojedinaca iz lokalne zajednice. Tako je učitelj Irfan Islamović 17. novembra 1945. godine pisao molbu Ministarstvu prosvjete i tražio da ga premjeste za učitelja osnovne škole u mjestu Cerovljani, srez Bosanska Gradiška jer se ne može vratiti u Donje Podgradce, gdje je radio od 10. maja 1945. godine. U molbi je naveo da je u Donjim Podgradcima njegov položaj kao učitelja nemoguć, jer da tamo sve muslimane nazivaju ustašama i smatraju ih krivim za sva “zvjerstva u proteklom ratu”.¹⁹

Ministarstvu prosvjete obratio se Sreski narodni odbor Čapljina sa molbom da “još jednom razmotri” postavljenje učitelja Vjenčeslava Mandić u Međugorje “s obzirom na političke prilike u mjesnoj zajednici”. Narodni odbor je dalje tražio da se

učitelj premjesti u osnovnu školu u Gornje Hrasno jer je “tamo sređenija politička sredina.”²⁰

Nakon 1947. godine očito dolazi do decentralizacije procesa odluka o premještaju učitelja i učiteljica: Među personalnim spisima Ministarstva prosvjete nema rješenja o postavljenju i premještaju učitelja i učiteljica koje je donosilo Ministarstvo prosvjete – Personalni odsjek, nego su rješenja donosili ONO, o čemu su samo obavještavali Ministarstvo.²¹

Evidencije učitelja/učiteljica

U Personalnom odsijeku Ministarstva prosvjete u periodu od 1945. do kraja 1947. godine, uredno su vođene evidencije o postavljanju i raspoređivanju učiteljskog kadra za sve gradske i seoske osnovne škole na području NR Bosne i Hercegovine. Za ove potrebe naručene su i ustrojene četiri obimne knjige za četiri okruga: sarajevski, mostarski, banjalučki i tuzlanski. U svakoj od ove četiri knjige abecedno su popisani srezovi sa pripadajućim gradskim i seoskim školama. Za svaku osnovnu školu popisani su učitelji/učiteljice koji su u ovom periodu, duže ili kraće, u njima radile. Za svakog učitelja/učiteljicu navedeni su, prema utvrđenim rubrikama, sljedeći podaci: u kojem je gradu, odnosno selu bila škola, ime i prezime, broj i datum dekreta o postavljenju, kad je otpočeo, odnosno prekinuo službu, kad i gdje je završio učiteljsku školu,

odnosno učiteljski kurs, bračno stanje, je li imao/la djece i koliko te kojoj je religiji pripadao/la i kako se nacionalno izjašnjavao/la. Ovo nacionalno izjašnjavaње kod pripadnika islamske vjere je bilo veoma neujednačeno. Za neke piše da su muslimanske nacionalnosti, za neke da su Srbi, odnosno Hrvati, a često je ta rubrika ostajala prazna. Pripadnici pravoslavne vjere su redovno bili Srbi, a rimo-katolici su se uvijek izjašnjavali da su po nacionalnosti Hrvati.²² Za neke škole je navedeno i kad su otvorene, kad je koji učitelj/učiteljica u nju dekretom raspoređen, a kad je stupio na dužnost te koliko je ostao u službi.

Uvidom u preglede o postavljanju i raspoređivanju učiteljstva u sve četiri knjige *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini*²³ za Sarajevo, Banjaluku, Mostar i Tuzlu zapažamo da je bilo očite tendencije (iako ne u svim slučajevima) da se učitelj/učiteljica jedne nacionalnosti rasporede u one osnovne škole u kojoj su đaci pa i stanovnici lokalne zajednice, sasvim ili djelomično, pripadali drugoj nacionalnosti. Pretpostavljamo da je ovakvo raspoređivanje bilo u “skladu” sa usmenim preporukama suviše agilnih članova KP zaposlenih u personalnoj službi Ministarstva prosvjete NR BiH. Vjerojatno su smatrali da će na taj način partijske direktive o “protjerivanju” vjere iz škola i parolama o bratstvu jedinstvu biti brže realizirane.²⁴ Ovakva praksa u raspoređivanju učitelja/učiteljica,

je bila pravoslavne vjere, a poslana je u školu kod Guče Gore (Travnik) gdje je cjelokupno žiteljstvo bilo katoličke vjere. U vezi sa odučavanjem djece da odlaze u crkvu ovako je jedna od njih rekla: *Nova vlast je radila na tome. Nije to bilo dekretski da se zabrani djeci da idu u crkvu. To je trebalo biti indirektno odvracanje od crkve organizovanjem izleta i vanskolskih aktivnosti u nedjelju ili na neke crkvene praznike. Kao učiteljica svakako da sam bila uključena u te aktivnosti, ali nikad nisam zabranjivala djeci da idu u crkvu već sam direktivu Partije provodila na dozvoljeni način. Na učiteljskoj konferenciji nama inspektori kažu da organizujemo neki izlet u susjednu školu, samo da djeca ne idu u crkvu. To je tada*

¹⁸ ABH, Ministarstvo prosvjete, povjerljivi personalni spisi, 795/46.

¹⁹ ABH, Ministarstvo prosvjete, povjerljivi personalni spisi, 9/46.

²⁰ ABH, Ministarstvo prosvjete, personalni spisi, 518/47.

²¹ Povjereništva za prosvjetu i kulturu pri SNO su bili u obavezi da Ministarstvu prosvjete i ONO dostavljaju rješenja o razmještaju učitelja/učiteljica. Na personalnim spisima o ovim obavještenjima službenik u Ministarstvu je najčešće stavljao primjedbu “uzeto na znanje” i a.a. (ad acta).

²² Nisu uvijek sve rubrike uredno popunjene, ali se nije moglo utvrditi da li je to bilo zbog nemarnosti službenika ili nedostatka podataka.

²³ ABH, Ministarstvo prosvjete, personalne knjige: *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini, 1945-1947*, 4 knjige od I do IV (inventarski brojevi 499, 500, 501 i 502) U kojima su po oblastima zavedeni učitelji i učiteljice koji su duže ili kraće vrijeme radili u pojedinim školama (gradskim i seoskim).

²⁴ Učiteljima i učiteljicama je naročito teško bilo odvracanje djece da ne odlaze u crkve ili džamije. Ovdje donosimo vlastita iskustva dvije tada mlade učiteljice koje su ispričale autorici ovog teksta. Obje su rođene u Sarajevu gdje su i završile 1947. godine trogodišnju Učiteljsku školu i kao mlade djevojke dekretom prosvjetnog referenta upućene na rad u seoske škole. Jedna od njih

naročito po seoskim školama i pretežno jednonacionalnim sredinama jasno pokazuje koliko je bio "sveprisutan" utjecaj Komunističke partije, i zacrtane prosvjetne državne politike. Preporuke o ovakvom raspoređivanju učiteljstva nisu pronađene u dostupnoj arhivskoj građi, dok se ono u praksi relativno često provodilo što jasno pokazuju četiri knjige *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini, 1945-1947.* u kojima su zavedeni podaci o raspoređivanju učitelja/učiteljica po cijeloj Bosni i Hercegovini.

Izvodi iz Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, 1945-1947.

Na temelju imena učitelja/učiteljica, njihove vjerske pripadnosti i nacionalne opredijeljenosti te nacionalnog i vjerskog sastava stanovništva u mjestima njihovog službovanja jasno se uočava da su učitelji, pripadnici jedne nacionalne grupe, dekretom često dobivali radno mjesto u školi u kojoj su učenici većim dijelom pripadali drugoj grupi. U prilogu koji slijedi donosimo samo mali izbor ovakvih "slučajeva", jer zbog ograničenosti prostora nismo u prilici da navedemo sve primjere i podatke o ovoj "nezvaničnoj" praksi. Izbor je sasvim slučajna iz prve knjige na kojoj piše *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini*, Banja Luka U knjizi su abecedno navedeni svi gradovi i njima pripadajuće osnovne škole, gradske i seoske za cijelu Bosansku

Krajinu. Napominjemo da je slična praksa uočena i u ostale tri knjige na kojima piše *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini*, Mostar, a odnosi se na Hercegovinu, *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini*, Tuzla za srednju Bosnu i *Evidencija učitelja u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo grad i gradovi u istočnoj Bosni.

Plansko raspoređivanje učitelja/učiteljica putem dekreta državnih prosvjetnih organa obavljano je u periodu 1945-1947 kad još važio popis stanovništva iz 1931. godine²⁵ pa smo ga i mi koristili za ilustraciju vjerskog sastava lokalnih zajednica.²⁶

U Bosanskoj Gradišci je 1931. godine živjelo 57.235 stanovnika, pravoslavni 39.621, rimokatolika 8.682, evangelista 960 i pripadnika islamske vjere 7.335.

U selima na području sreza Bosanska Gradiška otvoreno je 18 škola u kojima su radili 1 do 2 učitelja. Navodimo podatke o učiteljima na školama u naseljima: Lamnica, Turjak i Cerovljani, jer za njih imamo podatke o vjerskom sastavu stanovnika iz popisa obavljenog 1931. godine.

U Lamnici je 1931. godine živjelo 6.884 stanovnika. Pravoslavni je bilo 3.739, rimokatolika 2.663 i 320 pripadnika islamske vjere. U školi su se smijenile 3 učiteljice i 1 učitelj, svi pravoslavne vjere.

U Turjaku je 1931. godine živjelo 6.536 stanovnika, od toga pravoslavni je bilo 5.692 rimokatolika 841 i 2 pripadnika islamske vjere. U školi su

se smijenile 3 učiteljice i 1 učitelj, svi pravoslavne i jedna učiteljica islamske vjere. U školi je radila neudata učiteljica Nasiha Arifagić, koja je bila "muslimanske nacionalnosti" i islamske vjere. Završila je 8 razreda gimnazije i 1945. godine učiteljski tečaj u Prijedoru.

U Cerovljanima je 1931. godine živjelo 3.468 stanovnika. Pravoslavni je bilo 1.923, rimokatolika 793, evangelista 482 i 10 pripadnika islamske vjere. U školi su se smijenile 3 učiteljice i 1 učitelj. Za učitelja u ovoj školi 1945. godine bio je postavljen musliman Irfan Islamović koji je završio Učiteljsku školu u Banjoj Luci 1942. i bio je oženjen. Zbog netrpeljivosti sredine tražio je premještaj, zamijenila ga je Paula Bednar, učiteljica rimokatoličke vjere.

U Bosanskoj Kostajnici 1931. godine je živjelo 9.717 stanovnika. Pravoslavni je bilo 8.327, rimokatolika 440 i 938 pripadnika islamske vjere. U školi su se smijenili 4 učiteljice i 2 učitelja, četvero je bilo rimokatoličke vjere, jedan je bio Crnogorac, pravoslavne vjere a za jednog nisu navedeni podaci. U osnovnoj školi u selu Ravnice radio je učitelj Ibrahim Dizdarević, koji je bio neoženjen, a učiteljski tečaj je završio u Bihaću 1946. godine. Po popisu iz 1931. godine u selu je živjelo 4.029 stanovnika, od toga pravoslavni 3.928 rimokatolika 91 i samo 2 pripadnika islamske vjere.

U Ključu je 1931. godine živjelo 8.953 stanovnika. Pravoslavni je

bila glavna poenta da djeca ne idu u crkvu. I, šta ću, onda organizujem da odem sa djecom kod učitelja iz drugog sela. Seljaci, koji su bili zagriženi katolici, ljutili su se na mene. Ne govore sa mnom. Dođem na partijski sastanak u Guču Goru i trebam proći ispred samostana u općinu, a svećenici mi okreću leđa. Kad sam se vratila pitam moju Lucu i moju Maru, kod kojih sam stanovala, što je ono svećenik ljut na mene. Njima neprijatno, sagnule glavu, pa kažu: - Lipa naša učiteljice, poručio ti je fra Ivo da je ljut na tebe što mu odvrćaš dicu od crkve. Druga učiteljica rimokatolkinja ovako se sjeća tog perioda: Ja sam na primjer kao Hrvatice poslata u selo Mošćanicu kod Zenice u kojem su

dominirali Muslimani i pravoslavni Srbi. Muslimanke su bile u dimijama i bluzama, a curice su nosile marame. Glavni zadatak učitelja bio je idejna usmjerenost nastave, a razvijanje patriotskog osjećanja učenika bili su na prvom mjestu. Ovo se zapravo podrazumijevalo, a prosvjetni inspektori koji su nas obilazili stalno su na to podsjećali.

²⁵ Objavljeni: Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. Knjiga II, prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd, 1938.

²⁶ Popis stanovništva u FNRJ (pa i Bosni i Hercegovini) je obavljen 1948. godine, ali smo koristili onaj iz 1931. iako smo svjesni činjenice da je nakon ratnih

dešavanja došlo do velikih "pretumbacija" stanovnika. Prethodni popis je korišten jer su u njemu pregledni podaci koji se odnose na nacionalni sastav i vjersku pripadnost pregledni, a prilozima nisu ni rađeni prema statističkim standardima nego ih donosimo samo kao ilustraciju. Nisu navedeni podaci o tome koliko su se dugo učitelj/učiteljica zadržavali na službi školama, jer pregled nije stručna analiza nego samo prilog koji pojašnjava tekst. *Evidencije bi mogle biti* dobar izvor za pravu stručnu analizu, ali bi tada trebalo razraditi, grupirati i na kraju interpretirati podatke za čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine i porediti popise stanovništva iz 1948. godine.

bilo 2032, rimokatolika 975 i 5.035 pripadnika islamske vjere. Od 1945. do 1948. u ključkom srezu je radilo 17 osnovnih škola, a podatke o konfesionalnom sastavu stanovnika imamo samo za Vrhpolje. U selu je 1931. godine živjelo 3.899 stanovnika, 116 pravoslavnih, 178 rimokatolika i 2.705 pripadnika islamske vjere. U osnovnoj školi je radio učitelj Safet Zjakić, neoženjen, završio učiteljski tečaj u Prijedoru.

U Kotor Varošu je 1931. živjelo 1.824 stanovnika, od toga pravoslavaca 168, rimo-katolika 820 i islamske 838, a u osnovnoj školi su 4 učitelja bili islamske vjere a samo je za jednog navedeno da je "muslimanske nacionalnosti." Na području sreza u 6 naselja radile su osnovne škole, a podatke o konfesionalnom sastavu stanovništva imamo za Skender Vakuf, Zabrdje i Vrbanjci.

U Skender Vakufu je 1931. živjelo 4.371 stanovnik. Pravoslavnih je bilo 3.851, 8 rimokatoličke i 512 islamske. Učitelj Ašir Ridžal, koji je bio neoženjen, radio je u ovoj školi od 24. 9.1945. Završio je učiteljski tečaj u Zagrebu i to mu je bilo prvo postavljenje.

U Zabrdju je 1931. godine živjelo 4.316 stanovnika, 1.775 je bilo pripadnika pravoslavne vjere, 1.976 rimokatoličke i 557 islamske. U školi su se smijenila 2 učitelja, jedan je bio rimokatoličke vjere i to mu je bilo prvo postavljenje u učiteljsku službu, drugi je bio musliman, od 1936. do 1947. u školi je radila i učiteljica, pravoslavne vjere.

U Vrbanjcima je 1931. godine živjelo 3 662 stanovnika, 1.026 su bili pravoslavci, 1.295 rimokatolici a 1.341 je pripadao islamskoj vjeri. U školi su radili učitelj Miodrag Balaban, pravoslavne vjere, završio učiteljsku školu u Šapcu i učiteljica Fatima Gušić, islamske vjere, završila učiteljsku školu u Sarajevu.

Na području dobojskog sreza 1931. godine živjelo je 23.919 stanovnika. Pravoslavnih je bilo 3.827, rimokatolika 6.626, 173 su bili evangelisti, a islamske vjere 13.171. Na ovom području su od 1945. do 1948. godine

radile 14 osnovnih škola u kojima se smijenilo 29 učitelja/učiteljica. Srpske narodnosti i pravoslavne vjere bilo je 14, hrvatske narodnosti i rimokatoličke vjere bilo ih je četvero dok je samo jedan učitelj bio islamske vjere a rubrika u kojoj se upisuje nacionalnost ostala je prazna. Od 16. aprila 1945. godine ovaj učitelj je radio u Johovcu i bio je oženjen.

U gradu Derventi 1931. godine živjelo je 6.654 stanovnika, 976 su činili pravoslavci, rimokatolici 2.050 i pripadnici islamske vjere 3.367. Od 1945. do 1948. na području derventskog sreza radilo je 15 škola sa 25 učitelja/učiteljica. Za 14 je navedeno da su srpske nacionalnosti, pravoslavne vjere, četvero je bili Hrvati rimokatoličke vjere dok je samo jedan bio islamske vjere a izjašnjavao se kao Srbin. Na području sreza 1931. godine živjelo je 23.931 pravoslavnih, 34.104 rimokatolika i 8.250 pripadnika islamske vjere.

U mjestu Maslovar (srez Derventa) 1931. godine je živjelo 3.777 stanovnika, pravoslavnih je bilo 3.408, rimokatolika 213 i islamske vjere 6. Kao seoski učitelj radio je Uzejr Bejtović. Tu mu je bilo prvo postavljenje nakon završene škole u Banjoj Luci 1946. godine.

U mjestu Šiprage (srez Derventa) od 5.188 stanovnika koliko ih je ovdje živjelo 1931. godine, pravoslavnih je bilo 3.692, rimokatolika 143 i islamske vjere 1.344. Kao učitelj je radio Jaroslav Brdarić, rimokatoličke vjere.

U Mrkonjić Gradu je 1931. godine je živjelo 4.239 stanovnika, pravoslavnih je bilo 2.412, rimokatolika 511 pripadnika islamske vjere bilo je 313. na području sreza radilo je 7 osnovnih škola.

U naselju Barači od 4.874 stanovnika 29 bilo rimokatolika i 9 islamske vjere. Radio je učitelj Ljubomir Brkić, ali je 1946. godine premješten u Banja Luku pa je škola prestala raditi.

U selu Gerzovo sa 5.203 stanovnika (4.836 pravoslavni, 38 rimokatolici i 328 islamske vjere) trebala je raditi učiteljica Emilija Tošić, rimokatolkinja. Po završetku učiteljske škole u Banjoj Luci 20. februara 1947. godine

postavljena je za učiteljicu u Gerzovo, ali je već sljedećeg mjeseca, 28. marta, učiteljica Tošić napustila službu.

U gradu Prijedoru su 1931. godine živjela 6.623 stanovnika (2.600 pravoslavni, 1.071 rimokatolici i 2.836 islamske vjere), a radio je samo jedan učitelj islamske vjere, a hrvatske nacionalnosti.

Od 1945. do 1948. godine na prijedorskom srezu su radile 24 mjesne osnovne škole, a donosimo podatke za mjesta: Ljubija, Kozarac i Marini-Marička.

U osnovnoj školi u Ljubiji (3.386 pravoslavnih, 3.950 rimokatolika i 4.056 islamske vjere) od 4 učiteljice tri su bile pravoslavne, jedna rimokatoličke. U Ljubiji je živjelo najviše pripadnika islamske vjere ali je tu do 1947. radio samo jedan učitelj musliman – Smail Jusufović. On se izjašnjavao kao Srbin islamske vjeroispovijesti. U Banjoj Luci je 1937. godine završio učiteljsku školu, a 1947. premješten je u Jajce.

U osnovnoj školi u selu Kozarcu (1.831 pravoslavni, 424 rimokatolici i 7.448 islamske vjere) od 2 učiteljice i 4 učitelja, dvoje su bili Hrvati rimokatolici, dok je četvero bilo islamske vjere, ali su se izjašnjavali kao Hrvati (dvoje) i Srbin (jedno) dok učiteljica Derviša Kapetanović nije "znala" koje je nacionalnosti.

U naselju Marini-Marička 1931. godine bilo je nastanjeno 5.261 stanovnika (5.072 pravoslavni, 23 rimokatolici, 166 ostali hrišćani/kršćani i ni jedan islamske vjere), a radila je učiteljica islamske vjere – muslimanske nacionalnosti. Učiteljica Hajrija Jeleča je završila učiteljski tečaj u Prijedoru i rješenjem Ministarstva prosvjete u jesen 1945. za prvu službu dobila je školu u kojoj ni jedan učenik nije bio islamske vjere.

U gradu Prnjavoru 1931. godine je živjelo 2.677 stanovnika (655 pravoslavnih, 526 rimokatolika i 1.089 islamske vjere), a u osnovnoj školi radio je samo jedan učitelj islamske vjere, koji se izjašnjavao kao Hrvat. Učitelj Hamza Ibrišagić je završio učiteljsku školu u Derventi 1925. godine, bio je oženjen, otac troje djece.

Iz Lužana gdje je radio, dekretom Ministarstva prosvjete 08. 12. 1945. godine je premješten u Prnjavor. Na području prnjavorskog sreza od 1945. do 1948. godine radile su u 11 mjesta osnovne škole, a donosimo podatke za: Veliku Ilovu i Lišnje (Mujinci).

U naselju Lišnje (Mujinci) 1931. godine živjelo je 7.305 stanovnika (3.317 pravoslavni, 902 rimokatolici, 1.052 ostali hrišćani i 1.944 islamske vjere). U osnovnoj školi su radile 3 učiteljice, pravoslavne, rimokatoličke i islamske vjere. U Velikoj Ilovi (3.650 pravoslavni, 837 rimokatolika i 938 ostalih hrišćana) radila je učiteljica pravoslavne vjere Blanka Vučević, a učiteljsku školu je završila u Šapcu.

U gradu Sanski Most 1931. godine živjelo je 4.629 stanovnika (1.347 pravoslavni, 596 rimokatolici i 2.624 islamske vjere), a radio je samo jedan učitelj islamske vjere.

Na području sreza Sanski Most od 1945. do 1948. godine radile su u 15 mjesta osnovne škole. U naselju Stari Majdan 1931. godine živjelo je 4.672 stanovnika pravoslavne vjere, 1.923 rimokatoličke i 2.048 islamske, a u osnovnoj školi su predavala dva učitelja islamske vjere a izjašnjavali su se kao Srbi. Smajo Hodžić i Zlatko Šarić su bili neoženjeni, završili su učiteljske tečajeve i rad u Starom Majdanu bilo im je prvo postavljenje u učiteljsku službu. U osnovnoj školi u Lušci Palanka u kojoj je 1931. živjelo 4.543 stanovnika pravoslavne vjere, 11 rimokatoličke i samo jedan islamske od 1945. do 1948. smijenilo se 6 učitelja i 2 učiteljice, od toga troje je bilo pravoslavne vjere a 3 islamske dok su za dvoje prazne rubrike. Od tri učitelja islamske vjere samo za jednog je navedeno da je Musliman, jedan je bio neopredijeljen, a jedan se izjašnjavao kao Srbin. U osnovnoj školi Budimlića Japri u kojoj je po popisu iz 1931. godine živjelo 4.048 stanovnika pravoslavne vjere, 668 rimokatoličke i 576 islamske, odlukom Ministarstva prosvjete od 8. XI 1945. postavljena je učiteljica hrvatske nacionalnosti, a rimokatoličke vjere.

U gradu Bihaću 1931. godine je živjelo 8.374 stanovnika (1.320

pravoslavni, 2.140 rimokatolika i 4.739 islamske vjere).

Od 1945. do 1948. godine na području bihaćkog sreza radile su u 19 mjesta osnovne škole. U naselju Vrsta 1931. godine živjelo je 1.560 stanovnika pravoslavne vjere, 130 rimokatoličke i 3.700 islamske, a u osnovnoj školi je 1945. i 1946. godine radio učitelj Jure Šabun, Hrvat, rimokatolik. Završio je 3 razreda gimnazije i učiteljski tečaj u Prijedoru 1944. godine. Nakon dvije godine, 1947. zamijenila ga je učiteljica Nafija Begtašević, muslimanka sa završenom učiteljskom školom.

U naselju Ripač 1931. godine živjelo je 4.443 stanovnika pravoslavne vjere, 593 rimokatoličke i 1.568 muslimana, a u osnovnoj školi su do 1947. radila 2 učitelja, oba muslimani, Mustafa Dervišefendić i Halid Redžić. Bili neoženjeni a završili su učiteljsku školu u Banjoj Luci. U osnovnu školu Vrkošići od 1945. do 1948. godine četiri učiteljice nisu se nikako javile na dužnost pa su traženi drugi učitelji.

Na području sreza Bosansko Grahovo na 11 škola radilo je 17 učitelja/ učiteljica, 13 pravoslavne vjere, 3 rimokatoličke i samo jedan islamske. Na području sreza po popisu iz 1931. godine živjelo je 24.644 pravoslavaca, 1.419 rimokatolika i 48 muslimana.

Na području sreza Bosanska Krupa u 15 osnovnih škola radilo je od 1945. do 1948. godine 26 učitelja / učiteljica, 6 pravoslavne vjere, 6 rimokatoličke i 14 muslimana, od kojih se 11 izjasnilo da su muslimanske nacionalnosti, dvoje kao Srbi, a jedna kao Jugoslavenka. Na srezu Bosanska Krupa 1931. je živjelo je 31.502 stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti, 347 rimokatoličke i 15.087 islamske.

U isto vrijeme u naselju Otoka živjelo je 6.518 stanovnik pravoslavne vjere, 63 rimokatoličke i 4.584 islamske. U otočkoj Osnovnoj školi pored dvije učiteljice, pravoslavne i islamske vjere radio je učitelj Josip Ruheši, Hrvat, rimokatolik, neoženjen, završio je učiteljsku školu u Križevcima. U Osnovnoj školi u Bužimu 1931. godine bilo je 4.596 stanovnika pravoslavne vjere, 5.763

islamske i 10 rimokatolika, radila su tri učitelja islamske vjere, dvojica su završili učiteljsku školu u Banjoj Luci a jedan učiteljski tečaj u Bihaću.

U Bosanskom Petrovcu (grad) 1931. godine je živjelo 15.347 stanovnika (11.348 pravoslavni, 668 rimokatolika i 3.311 islamske vjere). Na području sreza od 1945. do 1948. u 16 naselja su otvorene osnovne škole na kojima se izmijenilo 34 učitelja/učiteljica.

U osnovnoj školi u naselju Vođenica je živjelo (1931.) 3.641 stanovnika pravoslavne vjere, 61 rimokatoličke i nijedan islamske. Od 1945. godine su radili učiteljica Ankica Škarica, rimokatolkinja, završila učiteljsku školu u Banjoj Luci i sa učiteljskim tečajem Ibrahim Delić, koji se izjašnjavao kao Srbin islamske vjere.

U naselju Krnjeuša sa 3.131 stanovnikom pravoslavne vjere (1931.) i 394 rimokatoličke bez muslimana, radila je učiteljica Safija Bejdjić, muslimanka. Bejdjić je završila učiteljsku školu u Sarajevu i rješenjem Ministarstva prosvjete, pers. br. 2426/45, 18. 11. 1945. raspoređena je na prvo radno mjesto u selo Krnjeuša, srez Bosanski Petrovac.

Na području cazinskog sreza 1931. godine je bilo 11.072 stanovnika pravoslavne vjere, 895 rimokatoličke i 35.313 islamske). Od 1945. do 1948. otvoreno je 13 škola u kojima je radilo 27 učitelja/učiteljica (4 su bile pravoslavne vjere, 2 rimokatoličke i 18 islamske). Posebno pada u oči da se od 18 učitelja/učiteljica islamske vjere ni jedan/jedna nije izjasnio kao musliman. Za srpsku nacionalnost izjasnilo se 11 učitelja, za hrvatsku 3, a za četvero je ostala prazna rubrika u koju je upisivana nacionalnost.

U Pećigradu, srez Cazin (120 stanovnika pravoslavne vjere, 65 rimokatoličke i 7.306 islamske) u osnovnoj školi je od 29. X 1945. radila učiteljica hrvatske nacionalnosti Marija Redžić pa je na vlastiti zahtjev 1946. premještena u Čakovec. Zamijenila ju je Sidika Mušić, koja se izjašnjavala kao Srpkinja, islamske vjeroispovijesti.

U osnovnoj školi u mjestu Tržac (2.501 stanovnik pravoslavne vjere,

21 rimokatoličke i 4.583 islamske) od 1945. do 1946. godine radio je učitelj Adem Pjanić, neoženjen. Izjašnjavao se kao Srbin, islamske vjeroispovijesti, završio je 2 razreda učiteljske škole i učiteljski tečaj u Podgrmeču. Zamijenio ga je Bogdan Marić, Srbin, pravoslavne vjere, neoženjen, završio 3 razreda gimnazije i učiteljski tečaj u Banjoj Luci.

U osnovnoj školi u naselju Stijena u kojem je 1931. živio 1.261 stanovnik pravoslavne vjere, 2 rimokatolika i 2.633 islamske, od 1945. do 1946. godine po odluci Ministarstva prosvjete radio je učitelj Husein Pečenković. Izjašnjavao se kao Srbin, islamske vjere. Završio je pet razreda gimnazije i učiteljski tečaj u Banjoj Luci. Odlukom Oblasnog NO Bihać 08. IX 1946. godine zamijenio ga je Branko Babić, Srbin pravoslavne vjere, neoženjen, sa završenim učiteljskim tečajem u Prijedoru.

U osnovnoj školi u Vrnograču gdje je po popisu iz 1931. živjelo 4.257 stanovnika pravoslavne vjere, 19 rimokatoličke i 5.881 islamske, od 1945. do 1946. godine radili su dva učitelja i jedna učiteljica. sve troje islamske vjere.

Zaključak

Za Bosnu i Hercegovinu je kraj Drugog svjetskog rata značio, osim olakšanja, novi mukotrpan početak. Trebalo je nastaviti izgradnju socijalističke jugoslavenske države čiji su temelji udareni još u toku NOB-e,

obnavljati u ratu porušeno i izgrađivati novo, zbrinuti izbjegle i raseljene, obnoviti devastiranu industriju, revitalizirati poljoprivredu. Predstavnici nove socijalističke vlasti na čelu sa KPJ odlučno su pristupili rješavanju problema na skoro svim frontovima i u prvoj poratnoj deceniji ostvarili vidne i značajne rezultate.

KPJ i državni organi u Ministarstvu prosvjete NR BiH su za škole i prosvjetne radnike, naročito učitelje i učiteljice u seoskim školama predvidjeli veoma važne zadatke. Prema zvaničnoj prosvjetnoj politici, glavna obaveza učitelja u osnovnim školama bio je mladih mladih u duhu NOB i izgradnje socijalističke zajednice. Prosvjetni funkcionari su u svojim govorima isticali kako nije dovoljno djecu opismeniti, nego je trebalo odgajati ljude današnjice, ljude budućnosti. Kroz nastavu, kroz "pravilne", to jest političko-ideološki predodređene odnose sa djecom trebalo je osigurati provođenje nastave u "novom duhu" i u skladu sa progresivnom slikom društva koju je KP u vlastitom samorazumijevanju zastupala. Partija je po vlastitim navodima željela da im učitelji/učiteljice odgajaju slobodne, odvažne, poletne ljude, a ne buduće podanike, iako je sprovedena politika školstva ukazivala na suprotno od toga.

Glavni ciljevi školske politike KP i socijalističke države bili su osiguravanje općeg pristupa obrazovanju za sve građane i iskorjenjivanje nepismenosti: međutim, školska i obrazovna

politika je imala i izrazito ideološke ciljeve te je školstvo pogotovo u prve dvije godine nakon rata kroz centralizirani sistem odlučivanja i kadrovske politike bilo važna platforma za širenje ideoloških koncepata poput "bratstva i jedinstva", kao i za provođenje anti-religijske politike kroz nadzor i monitoring učitelja odnosno kroz direktive o distanciranju učenika od religije, koje su učitelji i učiteljice trebali da osiguraju kroz svoj autoritet kao nastavni kadrovi. KP i državni prosvjetni organi tražili su od učitelja/učiteljica da utiču na djecu kako bi se odvojili od utjecaja crkve i vjerskih zajednica, te takozvanih "nazadnih" običaja, ali i da animiraju stanovnike lokalne zajednice u kojoj je radila škola da se aktiviraju u općedruštvenom radu.

U arhivskim dokumentima nastalim djelovanjem Ministarstva prosvjete NR BiH ima dosta podataka iz kojih saznajemo kako su ove političke i opšte društvene obaveze za učitelje i učiteljice na radu u seoskim školama bile veoma zahtjevne pa su ih mnogi od njih teško podnosili pa i izbjegavali. Učiteljima je naročito teško padalo kad su morali raditi u zajednicama u kojima je većinsko stanovništvo bilo druge vjere i nacije od one kojoj su oni pripadali. Iz dostupnih dokumenata se vidi da je u prvim poratnim godinama bila prisutna tendencija da se su učitelj/učiteljica regrutira iz nacionalne grupe koja ne sačinjava većinu u lokalnoj zajednici.

Izvori i literatura

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. Knjiga II, prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd, 1938.
Informativni priručnik o BiH, knjiga I, broj 1, Sarajevo 1951.
Statistički godišnjak NR BiH 1945-1953, Sarajevo, 1954.
 Arhiv Bosne i Hercegovine, fond Ministarstvo prosvjete Vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine (A BiH, M. Pr.NR BiH), 1945 – 1951

Bećirović, D. (2012). *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avonojevske Jugoslavije (1945-1953)*. Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju i Islamska zajednica u Hrvatskoj – Medžlis IZ Zagreb.
 Kamberović, H. (2000). *Prema modernom društvu, Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953. godine*. Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje.

Katz, V. (2011). *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945-1953*. Sarajevo: Institut za istoriju.
 Papić, M. (1987). *Učitelji u kulturnoj i političkoj istoriji Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Svjetlost.
 Peco, E. (1971). *Osnovno školstvo u Hercegovini od 1878. do 1918. godine*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
 Kujović, M. (1980/81). *Vodič za fondove*

Ministarstva prosvjete NR BiH 1945. U: *Glasnik arhiva i DAR BiH*, godina XX-XXI, Knjiga XX-XXI. Kujović, M. (2008). Jedan izvještaj o

mektebima u Sarajevu – Pogled u prošlost-godina 1946. U: *Glasnik rijaseta islamske zajednice LXX/3008.*, 9-10. Kujović, M. (2009). Prilog historiji

razvoja osnovnog školstva Gračanice u periodu od 1945. do 1947. godine. U: *Gračanički glasnik*, XIV/27, 100-114.

الموجز

كيف سخر الشيوعيون السلك التدريسي لتنفيذ سياساتهم (١٩٤٩-١٩٥١)

مينا كويوفيتش

شهدت البوسنة والمهرسك بعد الحرب العالمية الثانية حقبة عاصفة في تاريخها اتسمت بحدوث تغيرات اجتماعية كبيرة، وقد لعب السلك التدريسي، ولا سيما المعلمون والمعلمات، دورا مهما جدا، ليس فقط ثقافيا وتعليميا، بل اجتماعيا وسياسيا، في تعليم وإنشاء المؤيدين للحزب الشيوعي اليوغوسلافي الحاكم. لقد كان المعلمون السند المتين للسلطات الاشتراكية، لأنهم أدخلوا نفسا جديدا في تدریس الأجيال الشابة وتربيتهم، وشجعوا السكان على الانخراط في النشاطات الاجتماعية. إن هذا المقال، وبناء على المادة الأرشيفية غير المستفاد منها حتى الآن، يستعرض المواضيع الآتية: الدور الاجتماعي والسياسي للمدارس الابتدائية والمعلمين في تكوين المواطن الاشتراكي الجديد؛ المكانة الاجتماعية والاقتصادية للكوادر التعليمية في نشأتهم بين المطالب السياسية الكبرى وظروف العمل القاسية والأجور المتدنية، وكيف نجح ممثلو الجهاز التعليمي الحكومي الجديد في "تدريب" المعلمين والمعلمات من أجل تحقيق السياسات التعليمية الجديدة. لقد تم عرض أسلوبين، أحدهما ظاهر ومعلن في الوثائق الرسمية لوزارة التعليم في جمهورية البوسنة والمهرسك الشعبية، والثاني خفي وغير معلن، ولكن يمكن اكتشاف أهدافه بالاطلاع على الوثائق الأرشيفية المتاحة.

الكلمات الرئيسية: المدرسة الابتدائية، وزارة التعليم في جمهورية البوسنة والمهرسك الشعبية، المعلمون، توزيع المعلمين، الدورات التدريبية التربوية.

Summary

HOW THE COMMUNISTS USED PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE IMPLEMENTATION OF THEIR POLICIES (1945 – 1951)

Mina Kujović

In the period after the Second World War, a tumultuous time in the history of Bosnia and Herzegovina that saw big social changes, educators and, especially, primary school teachers played not just a cultural-educational, but also an immensely important socio-political role in the education and creation of loyal socialist subjects for the ruling Yugoslav Communist Party. Primary school teachers were a firm support for the socialist authorities, because they brought a new spirit into the teaching and upbringing of the youth and influenced the inhabitants of local communities to be socially active. Based on original archival sources, which so far have hardly been used, this contribution deals with the following topics: what was the socio-political significance of primary schools and primary school teachers for the creation of the new socialist citizen; what was the social and economic status of the primary school teaching cadre in the gap between big political demands, hard working conditions and modest rewards and how did the representatives of the new state educational apparatus "train" primary school teachers in order to carry out the new educational policies. Two modes are described, one, which was publicly proclaimed and published in official documents of the Ministry of Education of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina and a second, hidden mode which was not publicized, but its goals can be "inferred" by accessible archival documents.

Key words: primary school, Ministry of Education of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina, primary school teachers, teacher deployment, pedagogical seminars